

پراو بۆچوونەکانی نەجیب مەحفووز دەربارەى پۆمانى عەرەبى

گفتوگۆکردنى: رەجا ئەلنەقاش
وەرگێرانی: محیەدین مەحمود
(سلیمانی)

گفتوگۆی نێوان من و (نەجیب مەحفووز) بە نێمچە گلەببەك له لایەن ئەم نووسەرە مەزنەو دەستی پێکرد ئایا (نەجیب مەحفووز) بوو بە کۆسپ له پێگای پۆمانى عەرەبیدا؟

ئەمە ئەو پرسیارە بوو، که له دوو وتارەکهی پێششودا کردبووم و تییدا باسم له لایەنیک له لایەنەکانی قەیرانی پۆمانى عەرەبى کردبوو، ئەم لایەنە خۆی له ترسى نەوێ له کەسایەتی (نەجیب مەحفووز) دا دەنوێنیت و کەوتنە بەر کاریگەریتی ئەو تا ئاستى دووبارە کۆپیکردنەوه.

له سەرەتاوه دەمزانی که دیاردەى کاریگەریتی (نەجیب مەحفووز) ه، یان دووبارەکردنەوهی یەکیکە له دیاردە گشتیبەکانی قەیرانی پۆمانى عەرەبى، له بەر ئەم هۆیه لهوێتى ئەم بابەتەم وروژاندووە نیازم بوو به (نەجیب مەحفووز) بگەم و له گەلێدا دەربارەى ئەم کیشانە به تەواوێتى گفتوگۆ بکەم و به روونی و پەوانی له بۆچوونی دەربارەى لایەنە ورد و درشتەکانى ئەم کیشە ئەدەبیبە لى ببیستم، چونکه (نەجیب مەحفووز) له ئەدەبى عەرەبى سەردەمدا خاوەنى گەورەترین و قوولترین ئەزمونی پۆمانە و هونەرماندیکە خۆی گۆشەگیر نەکردوو و دەرگەى له رووی تەوژمە جیاوازهکانى ئەدەب دانەخستوو، بهو تەوژمەش که نەوێ پۆماننووسە لاوهکان دەینوێن، لێرەوه ئەو دەتوانیت دەربارەى قەیرانی پۆمانى عەرەب و تەبەهکی روون و دیار بلیت. بى گومان ئەو له پاشاندا تیشک دەخاتە سەر ئەم قەیرانە و رەگوریشە و دیاردە جیاوازهکانى.

دەستپێک. به زمانه پر له پێز و ناسکەکهی پیتی وتم: پراوهاتووم قسەى رەقت بخوێنمەوه، بهلام

دوا و تارت توندبوو، پیم خوش نه بوو ئەم هه لویستت بییت.

پیم وت:

رهقی وهلامه دانه وه که له ئەنجامی هه لویستی ئەوانه نه بوو که له باره ی وتاره که مه وه دوابوون، بروای ته واوم به وه هه یه که گفتوگۆی ئەدهبی ئەگه رچی توند بییت بۆ خودی ژبانه ئەدهبییه که به چاکه ده شکیتنه وه، به لکو رواله تی بووژاوه بی هه ژبانیککی هزری له گفتوگۆ و ململانی و فره بۆچوون دایه، ژبانی ئەدهبی سستیش ئەوه یه که تاقه بۆچوونیککی وشکی تیدا بالایه، که هه مووان ده یلینه وه، ئەم جوژه ژبانه بی به هایه و سوودی نییه، چونکه گفتوگۆ و ململانی و ناکۆکییه کان هه موویان بۆ بووژاوه بی و نوپوونه وه، پتویستییه کی بنه ره تین، به لکو له وهش زیاتر داوا ده که م، داوا ی (مسته کۆله) ی ئەدهبی ده که م، چونکه (مسته کۆله) ئەدهبییه کان بۆ جهسته لاوزه کان نه بییت نه زیان و نه مه ترسییان ده بییت، به لکو ئەم (مسته کۆلانه) له به خشین ته وژمیککی هه لقولا و بی وهستان به ژبانه ئەدهبییه که به شداری ده که ن و له پری ته وه ی ئەم ژبانه بییته گویمیککی وه ستاو و بۆگه ن، به لام هه ندیک له وان ه ی له ژبانی رۆشن بیرماندا ده نووسن و ده ژین زۆر جار له گیانی ئەدهبی راسته قینه لاده دن و ده که ونه ململانییه کی تایبته و قسه هه لبه ستن و بوختان و ده رچوونی ته واو له باه ته که، ئا ئەمه یه که به توندی دژایه تی ده که م و به دلره قی و یه کلا یکردنه وه نه بیته هیچ ریگه یه ک بۆ رووبه روو بوونه وه ی نابینم...؟. پتویسته هه موومان بۆ پاراستنی ژبانی ئەدهبییمان له وه که سانه یه ک بگرینه وه، که شیوازه کانی چه ته گه ری و چه قۆ وه شینه کانی به سه ردا ده سه پین و هه روا گه لیک لادان که هه رگیز نه به هایان هه یه و نه سوودیش. من له گفتوگۆ لادان بۆ لایه نه تایبه ته کان رته ده که مه وه، هه میسه خوژگه ی ته وه ده خوازم که له چوارچیه ی هزر و ئەدهب و رۆشن بیریدا ریک بکه وین، یان ناکۆک بین، له پیناوی ئەمه دا پیم باشتر بوو له وهلامه دانه وه ی ئەوانه دا که قسه و قسه لۆکی تایبه تییان خسته ناو گفتوگۆ ئەدهبییه که وه دلره ق ب. له و بروایه م بۆ رووبه روو بوونه وه ی ئەم لادانه له ره فتاری ئەدهبیدا ئەم شیوازه دروسته. پاش ته وه به (نه جیب مه حفوز) م وت:

وتاریکی ره خنه گریکی لاوم خوینده وه که (عه بدول ره حمان ته بو عۆف) هه و تیدا به ته واوه تی دژی بۆچوونم بوو ده باره ی قهیرانی رۆمانی عه ره بی، به لام له گه ل ته وه شدا له وتاری ره خنه گره لوه که تووره نه بووم و به بایه خ پیدانیککی ته واوه وه خوینده مه وه و سوودیشم لئ

وه رگرت، ئەگه رچی ته و ته واو دوور بوو له وه ی که له گه ل بۆچوونه که مه دا ریک بکه ویت، چونکه ته و گفتوگۆکی له بواری ئەدهبییه باهه تییه دروسته که ی هیشته وه.

وتی: منیش له گه لتدا، له بۆچوونه که ته دا ده باره ی رۆمان ناکۆکم و... ناکۆکم له گه لتدا ناکۆکییه کی ته واو باه ته کییه.

وتم: به م ناکۆکییه پیخوشحالم و تکا ده که م گفتوگۆکه ده ست پی بکه یین و که وتینه گفتوگۆ..

نه جیب وتی:

ده باره ی هه لویستی هه نوکه یی له مه ر رۆمانی عه ره بی لیم ده پرسیت و پیت ده لیم..

هه موومان له ره خنه گران چاوه روان بووین راستیتی هه لویستی رۆمان له هه موو ئەدهبی جیهاندا بۆ ئیمه بخه نه روو. ره خنه گره کان لیته دا به پرسیارن، به تایبه تی ئەوانه ی هاتوچۆی هه نده ران ده که ن و راسته وخۆ پتوهندی به ژبانی ئەدهبی رۆژئاوا وه ده که ن، وه ک دکتۆر (لویس عه وه ز) که بۆ ته وروپا زۆر ده پوات و له ریگه ی ئەم پتوهندییه راسته وخۆیه وه ده زانیت چی له واقعیی ژبانی ئەدهبی ته وی رووده دات، به لام ئیمه به وردییه کی پتویست ناتوانین هه لویستی رۆمان له ئەدهبی جیهانیدا بزاین، چونکه به شتیه یه کی ریکو پیک کتیبی بیانی پیمان ناگات و ئەمه بۆ ئیمه سه باره ت به م بواره به تپروانینیککی ته موژاویمان ده گه یه نیت.

ته وه ی وینه که ته موژاوی تر ده کات ته وه یه که ته و راو بۆچوونانه ی باسی قهیرانی رۆمان ده که ن و پیمان ده گه ن به ته واوه تی ناکۆکن، لیدوانیککی هونه رمه ندی ناسراو (یوچین یۆنسکو) هه یه، تیدا ده لیت: (رۆمان مرد و ئاینده یه کی نه ماوه) و له هه مان کاتدا له یادمه که بۆچوونیککی دی ره خنه گریکی ته وروپایم خوینده بوو، که تیدا ده لیت: (کورتیه چیروک مرد و رۆمان ته و هونه ریه که هیشته دلی به ژبان لیته دات).

رۆمان مرد...!! رۆمان نه مردوه...! ئیمه ش دۆش داموین، به وردی و راستیتی نازانین و ته نیا به پتوهندی راسته وخۆ به واقعیی ئەدهبی له رۆژئاوا نه بییت نازانین.

ئەم پتوهندییه ته نیا له ریگه ی ته و ره خنه گران وه ده بیته که به شتیه یه کی راسته وخۆ ئەم واقعیه ده ناسن، یان له ریگه ی بواردان به کتیبی بیانی تاکو به بی هیچ کیشه و گرفتیک پیمان بگات و ئەوسا روخساره ئەدهبییه که ی ته وروپا وه ک خو ی به راستی ده ناسین. ئەگه ر نه توانین به وردی و روونی باسی رۆمانی ته وروپای بکه یین، ته وه ئیتر ناتوانین باس له رۆمان له میسردا بکه یین، چونکه ئیمه به بزوتنه وه ی رۆمان تیکه لین و رۆژ به رۆژ

له گه لیدا ده ژین.. ئایا رۆمانی عه ره بی له میسر مرد..؟
واقیع پیمان ده لیت، نه خیر..
ئه وه نه وه یه هیه که پاش نه وهی (ته ها حوسین و
عه ققاد و حکیم) ه و ده کتیت به نه وهی دو وه ناوزه دبان
بکه یین.

واتا نه وهی (یوسف ئه لسباعی و ئیحسان
عه بدولقد و وس و شه رقوی و عه بدولحه لیم عه بدوللاو
سه ححار.. ه). ئه م نه وه یه ده سستی له رۆمان نووسین
هه لئه گرتوه، چونکه هه موویان ده نووسن و کاری رۆمان
به ره م ده هین. ئه وهی سییه میس هیه که نه وهی
(سه روه ت ئه بازه و نه جیب گه یلانی و مسته فا مه محمود
و عه بدوللا توخی و محمه د عه فیفی و سالح مورسی)
و که سانی تره.. ئه م نه وه یه ش له بواری رۆماندا چالاک
به ره وهامی هیه.

که واته له رووی به ره مه هینانی رۆمان له رۆمانی
عه ره بیدا قه یرانییک نییه و ئه گه ره هه بیت ئه وه له رووی
چۆنییه تییه نه ک چه ندیتی و ئه مه بۆ ره خنه گره کان به
جیماوه تا کو به روونی و به وردی بریاری له سه ره بدن،
به لام پیم خو شه له ریگه ی دوا و تاردا گه توگۆت له گه لدا
بکه م.

له و تاره که ته وه هه ستم کرد که تو له ئه دبیبی لاو
چاوه روانیت یه که م رۆمانی له لایه نه هونه ری و
هزرییه که یه وه له هه موو ئه و رۆمانانه ی پیش خۆی
پیشکه و تووتر بیت، ئه وسا به پیتی پیوه ره کانت ده بیته
کاریکی هونه ری پیگه یشتوو.

ئه م جو ره ری سایه له ته کنۆلۆژیادا دروسته و له هونه ردای
دروست نییه، له ته کنۆلۆژیادا که س ناتوانیت
(ئۆتۆمۆبیلێک) ی تازه دابه ییت، که به راستی له
سالێ (۱۹۱۹) دا داهینرا بیت. ئه و به پیتی پیوه ره
زانستییه کان زۆر دواکه و توو داده نریت و له به ره ئه مه
ئه گه ره ویستی داهینراویکی راسته قینه پیشکه ش بکات،
ده بیت شتییک بخاته سه ره ئه وهی که له سالێ
(۱۹۶۸) دا ده رکه و تووه، ئه گینا له لایه نه زانستییه که وه
به هه موو ماناکانی وشه دواکه و تووه، به لام له ئه ده بدا
کیشه که به ته واته ی جیا وازه، ئه وه نده به سه که یه که م
کاری ئه دبیبی نوێ به یه که م کاری نووسه ره کان پیش
خۆی به راورد بکه یین. ئه گه ره له چا و ئه و یه که م کارانه
پیشکه و تووتر بوو، ئه وه مافی ئه وهی هیه سه ره نجمان
راییکیشیت و ئه رکی سه ره شانمانه چاوه رپی شتیکی
به هاداری لی بکه یین، به لام بپین و ئه دبیبیکی تازه ده ست
پیکردوو به گه وره ترین ئه دبیبان به راورد بکه یین و داوای
لی بکه یین له ئه وان پیشکه و تووتر بیت، ئه مه
داخوازییه کی سه خته و نادروسته.

به پیتی ئه م پیوه ره له و بروایه دام که نه وهی رۆمانووسی
نوێ له سه ره تاکه یدا ئه وهی ئه نجام داوه، که له چا و
سه ره تاکانی نه وه کانی پیشوو به پیشکه و تووتر دابنریت.
(نه جیب مه حفوز) له قسه کانیدا به ره وهام ده بیت و
ده لیت:

ئه گه رچی واقیعی ئه ده بیمان به ره وهامبوونی رۆمان
به ره مه هینان و به لکو زۆریه که شی تو مار ده کات، به لام
بۆچوونیکی تاییه تی خۆم هیه ده رباره ی کیشیه ی
رۆمان، ئه م بۆچوونه ئه وه یه که من له و بروایه دام که ئه م
کاته ی ئیستا هه رگیز بۆ هونه ری رۆمان له بار نییه و
سه باره ت به خۆم له و باوه ره دام که ئه وهی ده ینووسم رۆمان
نییه، به لکو شتیکی تره.

لیره دا له (نه جیب مه حفوز) ام پرسی: ئه ی ئه و
کارانه ت به ده سته پیکردن له (دز و سه گه کان) ه وه تا
(میرامار) به چی ناوزه ده که ییت..؟

وتی: پاش سیانه ی (له نیوان دوو کۆشک) ه که دا که
مالئاواییم له رۆمان کردوو و ئیستا شتیکی دی
ده نووسم، ئه وه یه که ئینگلیزه کان به (نۆقلیت) ی ناوزه ده
ده که ن و باشترین وه رگیان بۆ ئه م وشه یه (چیرۆک) ه.

به م بۆنه یه وه له یادمه که ره خنه گری مه زن خوالیخو شبوو
(د. محمه د مه ندوور) سی ناوی له هونه ره کانی چیرۆک
ناوو له (چیرۆکۆکه) بۆ کورته چیرۆک و (چیرۆک) بۆ
نۆقلیت و (رۆمان) بۆ چیرۆکی درێژ، به بروای من ئه م
سی ناوه ورد و دروستن و ده بیت له زمانی ئه ده بیماندا
ده ربینی ده ستا و ده ست پیکراوین.

ئه وهی ئیستا ش ده ینووسم ده کتیت به (چیرۆکی
گه توگۆ) ی ناوزه ده بکه م، چونکه ئه م کارانه ی ده یانووسم
له بنه رته دا بۆ نمایشکردنی بیروکه و هه لئویسته کان پشت
به گه توگۆ ده به ستن. له وانه یه لیم بپرسیت بۆچی ئه م جو ره
کاره هونه رییه به (شانۆگه ری) ناوزه ده ناکه م.. له
راسته ییدا به (شانۆگه ری) یان ناوزه ده ناکه م و ناتوانم
به مه ناوزه دیان بکه م. هۆکاری ئه مه ش ئه وه یه که ئه مانه
کاریکن ناکریت وه ک خۆیان به یی ناماده کردنیکی
شانۆیی تاییه ت له سه ره شانۆ پیشکه ش بکرتین.

خودی ئه م خاله له وانه یه پرسیاریک ده رباره ی
هه لئویستم له شانۆدا بوو و ژینیت و پیت ده لیم که ناتوانم
بۆ شانۆ بنووسم، چونکه نووسه ری شانۆ ده بیت به
شیوه یه ک له شیوه کان پیوه ندیبیه کی راسته قینه ی به
شانۆ هه بیت، ده بیت له شانۆدا شتییک بیت، ئه گه ره قسه
بچ و تن کاریش - ملقن - بیت، چونکه پیوه ندی به شانۆ
و ژبانی شانۆیی هه وه پیوستییه کی بنه ره تییه بۆ
شانۆ نووس، به لام بپیم و له ژوو ره که ی خۆمدا دوور له
ژبانی شانۆیی هه وه بۆ شانۆ بنووسم، ئه مه کاریکه له گه لیدا

ریتک ناکهوم و ناتوانم بیکهم. شانۆگه ریبه کان ناکریت له ژووهره داخراوه کاندایه درچن...! تیبینییهک: سهیر له وه دایه که پاش ئەم گفتوگۆیه (نه جیب مه حفووز) چهند (شانۆگه ریبه کی یهک به شی) - ی نووسی و ئەم شانۆگه ریبانه له کۆمهله چیرۆکی (له ژیر چه تره که دا) ده رکه وتن.

پیم وت:

ئایا ئەم چیرۆکی گفتوگۆیه مه به سته ئه و چیرۆکه یه که شانۆ و رۆمان کۆ ده کاته وه...؟ ئایا ههر ئه وه یه که (توفیق ئەله کیم) له (بانقی نیگه رانی) بانگه شه ی بۆ کردبوو، به (مسروایه - شانۆمان) - ی ناو زهد کردبوو...؟ نه جیب وتی:

نه خیر، جیاوازییه که گه وره یه له نیوان چیرۆکی گفتوگۆیه مه به ستمه و نیوان (شانۆمان) دا، چونکه چیرۆکی گفتوگۆ، وهک بۆ تۆم باسکرد ناکریت له سه ر شانۆدا پیشکه ش بکریت. له کاتیکدا (شانۆمان) ه که ده توانیت وهک رۆمان بیخوینیته وه و ده کریت له هه مان کاتدا له سه ر شانۆ پیشکه ش بکریت، یان بیینیت.

پاش ئه وه (نه جیب مه حفووز) بۆ روونکردنه وه ی هه لۆیستی له (هونه ری رۆمان) دا ده گه ریته وه و ده لیت: پوخته ی هه لۆیستی ئیستام ئه وه یه که هونه ری رۆمان بووه به هۆکاریک بۆ گوزارشتکردن له سه رده م به که لک نایه ت، ئەمه بۆچوونی تایبه تی خۆمه، چونکه دیاره که (بۆچوونیک گشتی) نییه، به و به لگه یه ی وهک وتم: رۆمان هه یه و رۆمانووس هه ن و له پیشکه شه شکردنی کاری رۆمانیا ندا به رده وامن.

ئو هۆکاری پالم پیوه ده نیت ئەم بۆچوونه تایبه ته م ده رباره ی هونه ری رۆمان بلیم ئه وه یه، که ئه و رۆمانه ی هه تا (سیانییه که) ده منووسی، به مانا نه ریته که ی رۆمان بوو، ئەم جوژه رۆمانه ته نیا له کۆمه لگه یه کی ئارام و سیما دیار گه شه ده کات، نهک له کۆمه لگه یه ک که له هه موو ساتیکدا روو له گۆرانه و ئەگه ر رۆمانی نه ریتی به وه سفی کۆمه لگه وه به ندبیت. ئه وه ئیتر کۆمه لگه ی پیشکه وه توو که خیرا ده گۆریت، ئه وه نده ی هانی بییرکردنه وه ده دات هانی وه سفکردنی نادات و بییرکردنه وه له کۆمه لگه پیشکه وه تنه کانی بۆ لای ئه وه مان ده بات که ده کریت به ئه ده بی هزی ناو زهد بکه ین. له ئه ده بی هزی دا پاله وانه که ئه و (که سه تایبه ته) دیار بکراوه - ئەگه ر ده رپرینه که دروست بیت - نابیت، به لکو لیسه ردا پاله وانه که که سه گشتییه که یه، که مرۆقه و له کیشه هه مه کی و سه ره کییه کانیه تی و ئەم (مرۆقه گشتییه) به که لکی ئه و رۆمانه نایه ت که به وه سف و گێرانه وه وه و به نده، به لکو بۆ ئه و چیرۆکه ده ست ده دات که به

بییرکردنه وه و گفتوگۆیه به نده و ئه وه یه که به (چیرۆکی گفتوگۆ) ناو زهدی ده که م.

پیم وت:

پاش شییرکردنه وه و لییکدانه وه ی هه لۆیستی هونه ری و هزربت روون بووه ته وه که تۆ له گه ل ئه و بییرۆکه یه نیت که له دوو وتاره که ی پیشوودا باس کردوون، و اتا تۆ به م پله ئه ده بی و هونه ریه ت له لووتکه ی رۆمانی عه ره بیدا بووی که به کۆسپیک له ریگه ی رۆمانی عه ره بیدا و به تایبه تی بۆ هه ندیک له رۆله کانی نه وه ی نوێ که لاساییت ده که نه وه، یان لیت ده ترسن... له گه ل ئه وه شدا هیوادارم بۆچوونی خۆت ده رباره ی ئەم کیشه یه به شیوه یه کی راسته وخۆ روون بکه یته وه...
نه جیب وتی:

سه باره ت به م کیشه یه و به و شیوه یه ی خستووته روو له گه لندا ریتک ناکهوم، به لکو له وه دا له گه ل تۆدا ناکۆکم، چونکه به پروای من ناکریت نووسه ر بۆ ئه وانه ی پاش خۆی دین کۆسپ بیت، چونکه ئه وان خاوه نی ئەزموونی تایبه ت و جیاواز و تیروانینیکی سه ره خۆن... به پیتی سروشتی شته کان نه وه ی نوێ تیبه پاندنی ده ویت نهک لاساییرکردنه وه و وه ستان له سایه ی ئه وانه ی پیش خۆی بوون، له بهر ئەمه هه رگیز له و پروایه دا نیم که من له ریگه ی رۆله کانی نه وه ی نوێ، یان ئه وانه ی پیش ئەمان کۆسپ بم، له کاتیکدا ده کریت نووسه ر له ریگه ی رۆله کانی نه وه ی خۆی، یان ئه وانه ی پیش خۆی کۆسپ بیت، بۆ ئه و نه وه یه یه کینک له رۆله کانی نه وه که م بییر بکاته وه ده رباره ی ئەزموونیک بنووسیت که له ئەزمونه (سیانییه که) م بچیت، به لام کاتیک ده بینیت بۆ ئەمه پیشی که وتووم، هه ست به جوژه زه و تکر دینک ده کات و به وه من کارم تیکردوو و ریگه م له پرۆژه یه ک له پرۆژه هونه ریه کانی گرتوو، به په له ش پیت ده لیم: خۆشه ختانه ئەمه له نه وه که م رووی نه داوه، به لام سه باره ت به نه وه ی نوێ هیچ بواریک بۆ په یدا بوونی ئەم کیشه یه نییه، چونکه ئەزموونم جیاوازه و ئەزموونی ئه وانیش جیاوازه.

به (نه جیب) م وت:

هیوادارم له وتاری داها تودا گفتوگۆیه ک و پیداپوونه وه یه ک سه باره ت به م بۆچوونه و بۆچوونه کانی ترت بکه م، به لام پیم خۆشه گوئی له بۆچوونه کانی ترت ده رباره ی رۆمانی عه ره بی و ئه و قه یرانه ی تیبی که وتوو به گرم، ئەگه ر قه یرانیک هه بیت.

(نه جیب مه حفووز) وتی:

ئو خاله ماوه و پیم خۆشه له گه ل تۆدا باسی بکه م که کیشه ی دزی ئه ده بییه، چونکه له دوو وتاردا باسی ئەم

کیتشه یهت کردوو و ئەدیپتیکی لاو که (سه میر نه دا) یه به دزیی ئەدهبی تاوانبارت کرد. لیره شدا له گه ل تۆدا ناکۆکم و له گه ل تۆدا ریک ناکه وم، نه سه بارهت بهم ئەدیبه لاوه و نه سه بارهت به که سیتیکی تریش.

بۆ ئەوهی به روونی و وردی باسی ئەم بابەتە بکهین، پیم خۆشه بلیم: که بابەتی (دزیی ئەدهبی) جیاکردنه وهیه کی ورد له نیوان سێ شت له ئیمه ده خوازیت که: لاساییکردنه وه و کاریگه ریتی و دزیبه، چونکه سێ شتن له گه ل یه کدیدا به ته واوه تی جیاوازن و ئەمه بۆ باسکردنی خودی کاره هونه ریه که ده مانبات. ده توانین کاری هونه ری بۆ: بابەت و ناوه رۆک و ته کنیک دابهش بکهین. سه بارهت به بابەتە که ده بینین به ناچاریه وه وه رگیراوه، له میژوووه وه وه ک (قهیسه ر و کلیۆپاترا) یان له ئەدهبه وه وه ک (ئه فسانه ی بیگمالیۆن) و ئەفسانه ی (ئۆدیپ) که چهن دین ئەدیبه سه رده م وه ک (ئه ندری جید و توفیق ئەلحه کیم و بیرنارد شۆ) و که سانی تر باسیان کردوو، ئەگه رچی ئەدیبه یۆنانیه کان بهر له دوو هه زار سال باسی ئەم بابەتانه یان کردوو.

هه ندیک جار بابەتە ئەده بییه که له خودی ژبان وه رده گی ریت، چونکه ئەدیپ بابەت دانانیت، به لکو تیبینی ده کات و هه لیده بیژریت و ده رباره ی ده نووسیت و ده کریت هه ر چیرۆکیکی (شکسپیر) بگریت، له لاپه ره ی رووداوه کانی (ئه لئه هرام) «۱» دا بیبنیت، بۆ نمونه ده کریت هه ر لاوتیک بگریت که بۆ (مه لوا) «۲»، یان هه ر شاریک، یان گوندیک بگه رتته وه و ببینیت پاش مردنی باوکی، دایکی شوی به مامی کردوو، ئەم رووداوه ده یووژی تیت و بۆ ئەجماندانی تاوانی کوشتن پالی پتوه ده نیت و ئەمه هه مان رووداوه ده ره کییه کانی ناو شانۆگه ری (هاملیت) ه. سه بارهت به چیرۆکی (ئۆتیللو) که دلپسی پالی پتوه نابوو هاوسه ره که ی بکوژیت، ده بینین چیرۆکیکی ئاساییه و ده کریت له گه ره کی (ئه لحوسه یین)، یان (ئه لسه یده)، یان (ئه لده ربل ئەحمه ر)، یان هه ر گه ره کیکی میلیبی تر روودات. بابەتە ده گمه نه کان له ئەده دا ئیجگار که من و ئەو بابەتانه ی ئەدیپان باسیان ده کهن هه میشه ناسراون و پیتشر هه بوون.

ئەگەر له بابەت بگه رتین و باسی ناوه رۆک بکهین، هه مان شت ده بینین، چونکه ناوه رۆک ئەوه یه که له ده رپرینی باودا به (مه غزا) ناوزه دکراوه. لیره شدا ده بینین وه رگرتن هه یه و خۆ لێ ده ربا زکردنی نییه و ئەوه ی هه ر کاریکی هونه ری کۆن، یان نوێ ده یلئیت، ده بینیت له مانا گشتیه کان وه رگیراوه، که له هه موو کۆمه لگه یه کدا باون. وه رگرتن له فه لسه فه میلییه کان،

یان فه لسه فه پتیه گه یشتوو ده کان که له زانکۆ و په یمانگه کاندایان پیدایان، یان له تاینه کان، یان له هه ر سه ره چاوه یه کی دی هه یه. ئەدیپ ناوه رۆکی ئەده به که ی، یان (مه غزا) که ی دانانیت، به لکو له سه ره چاوه یه ک وه ریده گریت، لیره شدا ناتوانین ده رباره ی ناوه رۆک له ئەدیبه که بیرسینه وه و ناتوانین پیتی بلین: شتیکی تازه ت نه هیناوه، چونکه له م لایه نه وه (هیچ شتیکی تازه له بهر خۆر نییه).

پاش بابەت و ناوه رۆک له ئەده دا توخمی سییه م ماوه، مه به ستم له: ته کنیکه. له بواری ته کنیکدا ده توانین بلین: ته کنیک تاکه شتیکه که هونه رمه ند دایهیناوه، به لام شتوازه کانی ته کنیک له بواری ئەده دا و به درتیاپی سه رده مه جیاوازه کان له ده شتوازه تینا په رن، وه ک کلاسیک و رۆمانسیهت و ریالیستی و ناماقول و... تاد. ته نیا ده قوتابخانه ن، که زیاتر نا کرین و ده توانن هه موو (ره نگه کانی ته کنیک) له هونه ر له خۆ بگرن و ئەگه ر به پیتی ته کنیک له ئەدیبه کان بیرسین ده بینین ته نیا ده ئەدیپمان هه یه که بنه ما جیاوازه کانی قوتابخانه هونه ریه کایان دایهیناوه. ئایا جگه له وان ددان به ئەدیبه کانی تر دایهین...؟ چونکه شتوازی نوێیان له ته کنیکدا دانه هیناوه. بێ گومان نا کریت له م هه لۆتسته دا بین، چونکه ئەمه زۆر له ناوه ئەده بییه دره وشاوه کان پشتگوێ ده خات.

له گه ل ئەمه شدا تیبینییه کی دی و دیار له میژوو ی ئەده بی جیهانیدا هه یه، ئەویش ئەوه یه که ئەوانه ی (ته کنیکی) نوێیان دایهیناوه مه رج نییه گرن گترین و مه زترین ئەدیپ بن، بۆ نمونه، ئەو ئەدیبه ی که ته وژی هۆش، یان ئەوه ی به (مۆنۆلۆگی ناوه وه) ناوزه ده کریت، دایهیناوه، ئەدیپتیکی که م بایه خ و بێ به ها بوو، له گه ل ئەوه شدا له م بواره دا یه که م دایهینه ر بوو، به لام دایهینانه که ی بۆ ئەو به که لکی هه یچ شتیکی نه هات و بۆ ئاستی ئەدیبه مه زنه کان به رزی نه کردبووه وه، به لکو سه ره رای دایهینانه هونه ریه که ی له به هادا هه ر به بچووکی مایه وه. ناوی ئەم نووسه ره (ئیدوارد دی چاردان) بوو. نووسه رتیکی فه رهنسی که م بایه خ بوو، سه بارهت به رۆمانه که ی که تیدا (مۆنۆلۆگی ناوه وه) ی دایهیناوو، ئەویش رۆمانیکی که م بایه خ بوو، ناوونیشانه که ی (دره خته کانی زه یزه فوون وشک بوون) بوو.

ئەوانه ی شتوازی ئەده بی نوێیان دایهیناوو هه میشه ئەدیبه مه زن نه بوون، به لام زۆر جار ده بینین هه ندیک له ئەدیبه مه زنه کان له م بواره دا هه یچیان دانه هیناوه. بۆ نمونه (به لزاک) که رۆمانووسیکی ریالیستی مه زنه،

یه کهم ریالیست نه بوو، به لکو له ریالیستییه که یدا شوین پی هه لگری که سانی تر بوو، که له پیش خوئی، یان هاوسه رده می بوون، له گه ل نه مه شدا له سهر لووتکه ی رۆمانی فهره نسی و به لکو رۆمانی جیهانیدا ده وه ستیت. نه گهر کاره که له بابته و ناوهرۆک و ته کنیکدا به م شپوه به بیت، ئایا نه مه مانای نه وه ده گه به نیت که هه موو نه دهب وهرگرتن به وهرگرتنه ..؟ که واته له کاری نه دهبیدا چی نوئییه ..؟

به بوچوونی من (نوئی) که خودی نه دهبه که یه، چۆن ههر گه لایه کی درخت له سروشتدا بیگریته له چاو گه لاکه ی تر جیاوازه، هه روا هونه رمه ندیش که له هونه رمه ندیکی تر ناچیت، له هه موو کاریکی هونه ریدا په نجه مۆریت که تا کمه ندی و سه ره خوئی هه یه .. له شیوازی هه لچوونیدا له شیوازی به کاره یانی نه وه توخمانه که له میژوووه وه، یان له نه دهبه وه، یان له ژبانیه وه وهریان ده گریته. درده که ویت ئیمه نه گهر ته ماشای ژبانی رۆژانه مان بکه ین، ده بینین کیشه که به ته واوه تی روونه .. بو نمونه له (چیتشت لینان) دا ده بینین ههر (چیتشتیک) له توخمه سه ره کیسه کانییه وه که چیتشته که ی لی پیتکدیت، جیاواز نییه و له گه ل نه وه شدا ده بینین چیتشتیک نرخه که ی پینج قروشه و چیتشتیکیش هه یه که نرخه که ی په نجا قرووشه .. هه مان توخمن، به لام جیاوازییه که له توانای (چیتشت لینه ر) ه که دایه و که سایه تیبیه تاییه ته سه ره خوکه چر ده بیتته وه.

تیبینییه کی دی هه یه که تیبینییه کانی دی ته واو ده کات، نه ویش نه وه یه که ههر نه دیبیک نوئی یه که م جار له ریگه ی کاریگه رییه تی و لاساییکردنه وه ی نه وانه ی پیش خوئی دروست ده بیت، تا له دوا ییدا خوئی ده دۆزیتته وه و ده گاته ره سه نایه تی ته واو و له سه ر پیتی خوئی ده وه ستیت .. سروشتییه نه دیبیک له سه ره تادا کاری تی بگریته تا خوئی به ته واوه تی ده ناسیتته وه و له مه دا هه یچ جوژه دزییه کی نه ده بی نییه .

له بهر رۆشنایی نه م تیبینییه نه دا داوات لی ده که م چاو تک به تاوانبارکردنی هه ندیک نه دیبی لاو، به وه ی که له من، یان له که سانی تر دزییان کردوه، بخشینیتته وه. (نه جیب مه حفوز) له قسه کردندا به رده وام ده بیت و ده لیت:

له میژووی نه دهبدا نمونه ی له یه کچوونی سه یر هه یه، که هه ندیک جار سه رسامیان کردبووم و له گه ل نه وه شدا ره خنه گرانی رۆژئاوا باسی (دزی) ناکهن، به لکو به بی هه یچ تاوانبارکردنیک له لیکچوونه نه دهبییه که ده کۆلنه وه ..!

پیم خو شه هه ندیک نمونه ت بو به ینمه وه:

۱- لیکچوونی نیوان شانۆنامه نووسی سویدی (سترتیند بیگر) و نووسه ری چیک (کافکا)، بو نمونه سه رسامی کردبووم .. وامان ده زانی که شیوازی نوئی و داهینراوه، که چی له گه ل نه مه شدا بو م ده رکه وت که نه م شیوازه و تا ناستیک هه روه ک خوئی بهر له کافکا له لای (سترتیند بیگر) وه هه بووه و به تاییه تی له شانۆنامه ی (زینده خه ون) دا.

۲- لیکچوونیک زۆر دیار له نیوان (نارسه ر میلله ر) له شانۆنامه ی (هه موویان رۆله ی من) و (نه پسن) له شانۆنامه ی (کۆله که کانی کۆمه لگه) دا هه یه .

۳- لیکچوونیک دیار له نیوان رۆمانی (نامۆی) (ئه لیبیر کامو) و رۆمانه کانی (کافکا) شدا هه یه، له گه ل نه وه شدا وه ک باس م کرد ره خنه گره رۆژئاوا ییه کان وه ک ئیمه باسی دزی نه دهبییان نه کردوه .

پاش نه وه (نه جیب مه حفوز) ده لیت:

له و پروایه دام که ئیمه حکایه تی (دزی نه ده بی) له ره خنه ی عه ره بی دیرینه مانه وه بو ماوه ته وه، چونکه ره خنه گره عه ره به کۆنه کان بایه خیک زۆریان به دزی نه ده بی دا بوو. نه وه هونه ره ی باسیان ده کرد و گفتوگۆیان له سه ر ده کرد، هونه ری (شیعر) بو به مانا دیرینه که ی، که له سه ر به کیتی (به یت) بنیاد ده نراو دزییه نه دهبییه که که له دارشتندا، یان له بیروکه دا به ته واوه تی دیار ده بوو، به لام له هونه ره نوپکانی وه ک رۆمان و شانۆنامه دا ئیمه ناتوانین پیوه ره کانی ره خنه ی عه ره بی دیرین پراکتیزه بکه ین، چونکه تا وهرگرتن به و مانایه ی ئاماژم بو کردبوو، که له توانای هه مووانه، بواری دزی نییه، چونکه هه میشه که سایه تی نه دیب و هونه رمه ند فاکتهری یه کلاکه ره وه یه و ره سه ن له نارسه ن جیا ده کاته وه .

به دهم کۆکردنه وه ی کاغه زه کانم و مالئاوا ییکردنه وه به هونه رمه ندی مه زمانم وت: سوپاست ده که م .. نه مانه بوچوونی قوول و به نرخن، چونکه ئاوه هان، شایسته ی گفتوگۆی بابته تی به رین و هیوادارم له وتاری داهاتوومدا نه وه بکه م.

په راویزه کان:

۱- مه به ستی له رۆژنامه ی (ئه لئه هرام) ه.

۲- شارۆچکه یه کی میسریه .

سه رچاوه:

له کتیبی (اتحدت الیکم) چاپی یه که م سالی (۱۹۷۷)، دار العوده، کتیبه که بریتیه له کۆمه لیک گفتوگۆی هه لپژارده، که له گه ل (نه جیب مه حفوز) دا کراون و ره خنه گری میسری ناسراو (سه بری حافز) هه لپژاردوون و پیتشه کی بو نووسیون.